

M

E

N

E

DE RIJKE
GESCHIEDENIS
VAN RIJNHUIZEN,
PLETTENBURG
EN JUTPHAAS.

VERHALENROUTE

E

E

E

T

CLUB RHIJNHUIZEN - HISTORIE

CLUB RHIJNHUIZEN - HISTORIE

1. Jutphaas en de rol van het water	p. 2
2. Een vrouw met karakter: Anna van Rijn	p. 3
3. Het heldenverhaal achter de waterpomp	p. 5
4. De Algemene Begraafplaats	p. 6
5. De roerige geschiedenis van Kasteel Rijnhuizen	p. 15
6. Een herfstwandeling door de Kasteeltuin van Rijnhuizen	p. 17
7. Fort Jutphaas: van duikboot-zendstation tot wijnfort	p. 18
8. De contouren van Wijnestein	p. 22
9. De weg naar Plettenburg	p. 20
10. Herinneringen aan Stormerdijk	p. 23
11. De Plofsluis: een betonnen kunstwerk boven het water	p. 25
12. Architectonisch hoogtepunt Villa Johanna	p. 14
13-23. De monumentale Herenstraat / Utrechtsestraatweg	p. 7
24. Route Napoleon	p. 26
25. De Batavier en de Molenkruiers	p. 27
26. Ringel, reie, rozenkrans, voor Persil een rondedans	p. 29

VERHALEN OVER DE GESCHIEDENIS VAN RIJNHUIZEN, PLETTENBURG EN JUTPHAAS!

In dit boekje vind je een deel van de verhalen over de geschiedenis van Rijnhuizen, allemaal geschreven door Ilya Lindhout, in opdracht van Club Rijnhuizen. Nog veel meer verhalen hoor je op de audiotour die te vinden is op [izi.travel](#) (download de app en open de kaart of zoek op de website op 'Rijnhuizen'). De verhalen gaan onder andere over het ontstaan van Jutphaas en Rijnhuizen, de verschillende kastelen die hier gestaan hebben, de held en de waterpomp en onze lokale heldin: Anna van Rijn.

Vragen of op de hoogte blijven? Neem contact op!

Email: info@clubrijnhuizen.nl,
Hans Karssenberg: +316 1507 1155
Emilie Vlieger: +316 4412 9336

Meer info:
Neem contact op via:

www.clubrijnhuizen.nl
info@clubrijnhuizen.nl

JUTPHAAS EN DE ROL VAN HET WATER

Lang voordat de mens in de omgeving van Rijnhuizen zijn stempel op het gebied drukte, deed het water dat. Rivieren als de Lek, de Enge IJssel en Kromme Rijn meanderden door een uitgestrekt veengebied. Nog steeds kun je op kaarten de oude rivierlopen herkennen, doordat hun grillige loop door de rechte veenslootjes heen snijdt. Een verdwaalde reiziger zou in die tijd een uitgestrekt landschap met fantastische vergezichten aangetroffen hebben, waarin alleen vogels, water en moerassen te zien waren.

Het gebied was dan ook lange tijd onbewoonbaar. Door de regelmatige overstromingen van de rivieren stond het land vaak onder water. Langzaam zorgde sedimentatie echter voor verhoogde oeverwallen, waardoor er stroomruggen ontstonden: gebieden langs de rivieren die hoog en droog genoeg waren om te kunnen bebouwen. Rond de elfde eeuw durfden de eerste pioniers het aan zich hier te vestigen. Het komgebied dat tussen de hoog gelegen stroomruggen in lag, werd ontgonnen voor het verbouwen van gewassen. Dit betekende voor de boeren een voortdurend gevecht met het water: ze groeven wateringen (parallel lopende slootjes) voor de drooglegging van de woeste percelen veengrond. De bisschop van Utrecht, die door de keizer als landsheer van het gebied was aangewezen, gaf deze ontgonnen percelen vervolgens in erflaan uit aan de boeren, wat werd vastgelegd in zogeheten copen (contracten). Deze aanduiding is vandaag de dag nog terug te vinden in de namen van de huidige wijk Galecop en de gebieden Vuilcop en Heicop.

Langzaam begon zich op de stroomrug langs de huidige Nedereindseweg, die van Houten tot Jutphaas loopt, een boerendorpje te vormen, het latere Jutphaas. De naam Jutphaas wordt voor het eerst vermeld in een akte uit 1165 en wordt in verband gebracht met het oud-Germaanse 'fasha'. Dit betekent 'taai gras'; 'Jut' betekent mogelijk 'rijk' of 'veel'. Van oorsprong zou 'Jutphaas' dus kunnen verwijzen naar een stuk land begroeid met veel en taai gras. Sporen van deze eerste bewoners zijn nu nog terug te zien op de huidige begraafplaats op het Kerkveld. Een Romaans parochiekerkje op het Kerkveld vormde de dorpskern van Jutphaas. Enkele resten van de ingang van deze eeuwenoude kerk, die nu dienst doet als baarhuisje, zijn nog steeds te zien. Het toegangshek van het baarhuisje is versierd met symbolen van dood, vergankelijkheid en eeuwigheid. Die symbolen kunnen we vertalen naar het karakter dat het Kerkveld nog altijd heeft: een dorp van boerendaggers en ambachtslieden.

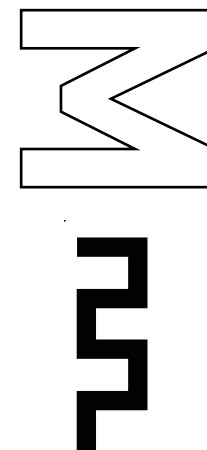

EEN VROUW MET KARAKTER: ANNA VAN RIJN

Negen kastelen sieren rond het midden van de 13de eeuw de hooggelegen gronden langs de huidige Overeindse- en Nedereindseweg. Deze kastelen, merendeels woon- of zaaltorens, vallen onder de verantwoordelijkheid van één familie: de familie Van Rijn. Vanaf de 14de eeuw worden uit deze welgestelde familie ambachtsheren (een soort burgemeesters) aangewezen voor de woongemeenschap Overeind in Jutphaas. Op grond van naamgeving wordt de familie Van Rijn in verband gebracht met de kastelen Rijnhuizen, Rijnstein en Rijnenburg, daarnaast worden zij genoemd in verband met de kastelen Stormerdijk, Everstein, Plettenburg en De Batau.

Door afdamming van de rivier de Kromme Rijn in 1120 verlandde deze al snel. Ten behoeve van de scheepvaart, belangrijk voor de handel tussen steden als Utrecht en Amsterdam, werd daarom in 1127 begonnen met het uitgraven van wat één van de eerste kanalen van Nederland zou worden: de Vaartsche Rijn, het huidige Merwedekanaal. De dorpskern rondom het Kerkveld is in de loop der eeuwen steeds meer richting de Herenstraat langs de Vaartse Rijn verschoven. Hier ontstond rond 1800 een lintdorp waar ondernemers en ambachtslieden zich vooral richtten op de scheepvaart en reizigers. Deze monumentale panden zijn nog steeds zichtbaar. De relatie tussen de lintbebouwing, de dijk en het twaalfde-eeuwse kanaal zijn van grote invloed geweest op de ontwikkeling en het historische karakter van Jutphaas.

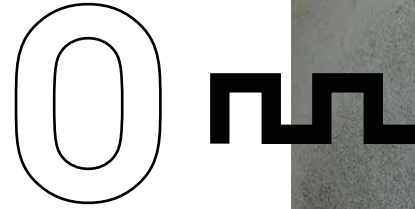

De familie Van Rijn staat generaties lang in hoog aanzien, maar er is één persoon die in grote mate haar stempel heeft gedrukt op de geschiedenis van Nieuwegein. Een vrouw met karakter die zich niet snel uit het veld liet slaan: Johanna (Anna) van Rijn (1512-1607). Er heerst in die tijd grote armoede in Jutphaas, waardoor veel dorpsbewoners behoeftig en dakloos zijn. Anna doet er tijdens haar leven alles aan om daar verandering in te brengen. Zo bepaalt ze in een fundatiebrief in 1595 dat twaalf armen elke zondag vóór negen uur, ieder zes stuivers uitbetaald krijgen, op voorwaarde dat zij niet gaan bedelen en een gebed voor haar doen.

Ook met het onderwijs is het in die tijd slecht gesteld in Jutphaas, en dat blijft niet onopgemerkt. Een commissie van Utrechtse predikanten laat onderzoek doen naar de situatie van het onderwijs op het platteland en brengt in 1593 een schokkend rapport uit: in Jutphaas ontbreekt het onderwijs volledig. Waar normaliter de koster van de kerk in een dorp het onderwijs verzorgde, gebeurde dat in Jutphaas niet. Naar het waarom kunnen we alleen maar gissen. Opnieuw wil Anna hier verbetering in brengen. Ze maakt in 1603 een start met het onderwijs in Jutphaas door wederom een fonds op te richten, dit keer voor

'schoolmeesterij' en 'Godskameren'. Op het Kerkveld verrijzen vijf eenkamerwoningen, ook wel de 'Anna van Rijnhuisjes' genoemd, die in eerste instantie bestemd zijn voor noodlijdende inwoners van vijftig jaar of ouder. Een jaar later wordt er echter een schoolmeester aangetrokken die ook zijn intrek in een van deze godskameren mag nemen. Omdat Anna voor betaling van de schoolmeester zorgt, kunnen zelfs de armste kinderen uit het dorp gratis onderwijs van deze meester krijgen. Kinderen van welgesteldere families betalen enkele stuivers. Een aangebouwde loods fungeert als schoolgebouw. De Anna van Rijnhuisjes zijn uiteindelijk in 1978 gesloopt, waarna een pand aan de Herenstraat als schoolgebouw is ingericht.

Om er zeker van te zijn dat ook na haar dood haar hulp aan de armen wordt voortgezet, stelt Anna, inmiddels 98 jaar oud, haar testament op. Hierin belegt ze een bedrag van 7700 gulden, waaruit jaarlijks geld, kleding en turf aan de armen moet worden betaald. Daarnaast voorziet het testament in het onderhoud van de Godskameren en wordt de wekelijkse gelduitkering aan de twaalf armen zeker gesteld. Haar laatste wens is dat ze begraven zal worden in het graf van haar ouders in Jutphaas.

HET HELDENVERHAAL ACHTER DE WATERPOMP

Begin negentiende eeuw leven de bewoners van Jutphaas in barre omstandigheden. Arbeiders werken in de nabije steenfabrieken en wonen in huisjes van slechte kwaliteit. Hun drinkwater is vervuild en hebben vaak slechte eet- en drinkgewoonten. Het zijn dan ook deze mensen, die zwaar te lijden hebben onder de vele uitbraken van ziekten. In 1824 komt een bijzondere man in Jutphaas wonen die hier verandering in brengt: Gerardus Josephus Teljer (1798-1880). Teljer is de eerste chirurgijn die zijn beroep niet koppelt aan dat van barbier. Opgeleid in de praktijk van zijn vader in Bergschenhoek, verwerft Teljer na het afleggen van een examen de bevoegdheid om geneesmiddelen te verstrekken, aderlatingen te verrichten, wonden te verzorgen en tanden en kiezen te trekken.

Al snel richt hij een eigen geneeskundige commissie op in Jutphaas. Hij helpt de gehele Jutphase bevolking met het bestrijden van ziekten en wint daarmee in korte tijd veel van hun vertrouwen. Het armeluisdorp Jutphaas biedt hem echter niet genoeg om rond te kunnen komen, waardoor hij op zoek gaat naar vermogende patiënten uit de omtrek. En met succes: zijn praktijk groeit snel en wordt steeds drukker. Het gemeentebestuur moet

echter niets hebben van deze chirurgijn. Zo zou hij het bestuur op hoge kosten jagen door te veel medicijnen voor te schrijven en te eisen dat er maatregelen genomen moesten worden voor het bieden van schoon drinkwater. Ook voor Teljers strijd tegen de gevreesde cholera-epidemie, krijgt hij geen bewondering van het bestuur. Dit leidt meerdere malen tot conflicten.

Ondanks alle kritiek verweert Teljer zich fel en blijft hij zich inzetten voor het bestrijden van ziekten en het bieden van geneeskundige hulp. Hij besluit om dat allemaal gratis en uit eigen zak te gaan doen, niet alleen voor de dorpsbewoners van Jutphaas, maar ook voor aangrenzende buurten waar hulp niet beschikbaar is. In 1860 lukt het hem om een waterpomp te laten plaatsen op het Kerkveld, waarvan het succes zes jaar later blijkt, als de cholera-epidemie uitbreekt. Op en rond het Kerkveld valt er slechts één slachtoffer, terwijl in de rest van het dorp negenenvijftig doden te betreuren zijn. In Amsterdam en omstreken kost deze cholera-uitbraak zelfs aan 21.000 mensen het leven. Het betekent een doorbraak en nadat ook aan de Herenstraat en de Dorpsstraat enkele waterpompen zijn geslagen, mag Jutphaas zich in de provincie Utrecht de eerste gemeente noemen, waar na 1866 géén cholera meer voor komt. Teljer verwerft door zijn behandelmethoden zelfs landelijke bekendheid. Deze oorspronkelijke waterpomp staat er niet meer, maar de huidige pomp op het Kerkveld, geplaatst in de jaren '70 van de vorige eeuw, is een mooie verwijzing naar wat Teljer voor Jutphaas en haar bewoners heeft betekend.

In 1880 vertelt Teljer wat zijn drijfveer is aan de Geneeskundige Courant: "Iemand die een groote reis heeft gedaan en alles goed heeft waargenomen, wat hij ontmoet en gezien heeft, vooral met een wetenschappelijk doel, zal er groote behoefte aan hebben, hetgeen hij op reis heeft gezien, waargenomen en opgemerkt aan zijn vrienden en kennissen mede te delen."

Teljer wordt in datzelfde jaar begraven in het nog altijd bestaande familiegraf op de begraafplaats aan het Kerkveld.

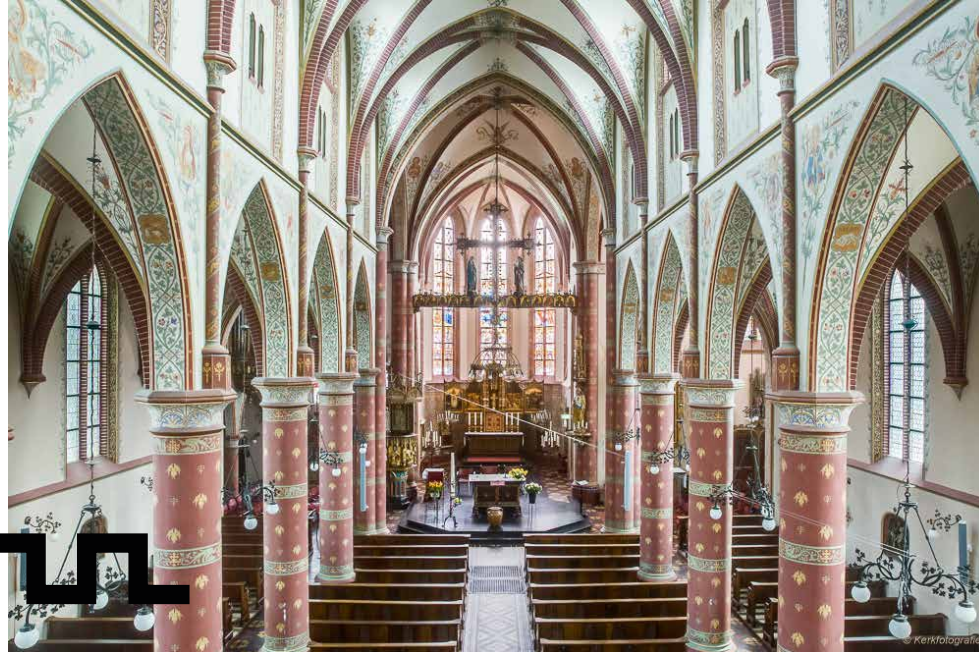

DE ALGEMENE BEGRAAFPLAATS

In de negende of tiende eeuw heeft in het midden van de begraafplaats een houten kerkje gestaan, dat in de twaalfde eeuw is vervangen door een stenen kerk in de Romaanse stijl.

In 1820 is de kerk afgebroken. Het onderstuk van de kerktoeren is nog aanwezig. Sinds de negende eeuw is op het kerkhof begraven. Er zijn restanten gevonden van de 12de-eeuwse tufstenen lijkkasten. Veel adellijke families van het vroegere Jutphaas liggen hier begraven. Sluitstenen geven de plaats van die graven aan.

N

DE MONUMENTALE HERENSTRAAT/ UTRECHTSESTRAATWEG

Achter bijna elke deur van deze eeuwenoude straat schuilen mooie verhalen. Eens was het een slecht berijdbare zandweg: stoffig in de zomer, modderig bij regen of sneeuw en vol kuilen. Deze Zandweg, zoals 'ie in de zeventiende eeuw heette, zorgde dan ook voor veel hinder voor het goederenvervoer met paard en wagen. Louis de Malapert, ambachtsheer van het Overeind, liet daarom op eigen kosten de weg over een lengte van ca. 185 meter bestraten. Op enig moment veranderde de Zandweg van naam en werd het de Dorpsstraat. Door de samenvoeging met Vreeswijk waren er nu twee Dorpsstraten. In april 1972 kreeg de Jutphase Dorpsstraat een nieuwe naam: Herenstraat. Van oudsher stonden er al herenhuizen langs, sommige zijn gesloopt, maar enkele bleven behouden. Deze route neemt je mee langs verschillende huisnummers, monumenten en verhalen door verschillende eeuwen.

ST. NICOLAASKERK UTRECHTSESTRAATWEG 8

Midden negentiende eeuw belek de Schuurkerk aan het Overeind, waar sinds 1688 werd gekerkt, te klein. Op een gunstiger gelegen plaats werd grond aangekocht voor de bouw van een nieuwe kerk. In 1873 kwam pastoor G.W. van Heukelum naar Jutphaas en vroeg architect Alfred Tepe een neogotische dorpskerk te ontwerpen. Op 11 mei 1874 legde de aartsbisschop van Utrecht, Mgr. A.I. Schaeppman, de eerste steen voor deze driebeukige kruisbasiliek. Een jaar later wijdde hij de nieuwe St. Nicolaaskerk in. In één jaar tijds gebouwd dus, wat een recordtempo was voor die tijd! De kerk is gewijd aan de heilige Nicolaas van Myra. De steunbeerloze toren van drie verdiepingen wordt aan de zuidzijde

begeleid door een veelhoekige traptoren en bekroond door een ingesnoerde naaldspits. De drie klokken zijn van Petit en Fritzen. In de kruisvingstoren hangt een klok van Petit und Gebr. Edelbrock uit 1887. De inrichting is gedaan door F.W. Megelberg, Geuer, Schenk, Brom en de andere leden van het Bernulphusgilde. Bij de oplevering van de kerk was het interieur nog kaal en wit. Er is nog dertig jaar gewerkt aan de verdere inrichting en schilderijen door bovengenoemde kunstenaars. Bijzonder is het laatgotisch orgelfront afkomstig uit de voormalige Nieuwezijds Kapel te Amsterdam. Ook zijn er diverse kunstwerken aanwezig, zelfs uit de Middeleeuwen. Nabij de kerk ligt een door twee eenheden processiegangen omgeven kerkhof met in het midden een dodenlantaarn.

JUTFAAS, — Gezicht aan de Tol.

5267

TOLGAARDERSWONING HERENSTRAAT 1

Enkele voetstappen verwijderd van de St. Nicolaaskerk gaat de historie van huisnummer 1 terug naar 1814, toen in opdracht van de stad Utrecht daar een tolgaarderswoning werd gebouwd. De historie van de Jutphase tol begon al in 1610. Utrecht ging tolgeden heffen om de handelsweg en de kade langs de Vaartse Rijn te kunnen onderhouden. Toen in oktober 1811 keizer Napoleon de weg Utrecht-Jutphaas-Vreeswijk verhief tot 'Keizerlijke Weg der Eerste klasse', ging hij deel uitmaken van de route Amsterdam - Parijs. Deze promotie betekende dat de weg bestraat moest worden; een grote verbetering voor het verkeer van koetsen en wagens. Van de nieuwe rijksweg werd dan ook druk gebruik gemaakt en het tolgeld was er driemaal hoger dan bij andere 'Utrechtse tollens'. In het begin hadden de inwoners geen problemen met het tolgeld; ze kwamen weinig buiten hun dorp. Aan het einde van de negentiende eeuw ontstond er weerstand tegen de hoogte van de tolgeden, vooral de kerkgangers hadden er bezwaar tegen. De St. Nicolaaskerk stond namelijk aan de verkeerde kant van de tol en elke keer als zij voor hun kerkgang met paard en wagen de tol passeerden, moesten ze betalen. Protesten werden steeds luider, en

braken rellen uit en men bestormde zelfs de tol, waarbij de tolbomen, in tweeën gezaagd, in het Merwedekanaal belandden. Utrecht verlaagde de toltarieven uiteindelijk om de onrust te beteugelen.

Aanvankelijk was de tolgaarder belast met het onderhoud van de tol en het innen van de tolgelden. Later werd de tol verpacht aan de meest bediende. Toen het autoverkeer toenam, combineerde een slimme tolbaas zijn werk met dat van pomphouder. Het was de eerste benzinepomp van Jutphaas. De opslagtanks lagen onder de klinkerbestrating van de Herenstraat en hebben daar gelegen tot de straat in de jaren zeventig werd geasfalteerd en gemoderniseerd.

DE BAKKERIJ HERENSTRAAT 5

Op de plaats van het huidige pand Herenstraat 5 stond tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw een winkel met woonhuis uit de achttiende eeuw, waarin sinds 1890 een brood- en banketbakkerij was gevestigd. De laatste bakker was Jan Sluis, die de zaak van juffrouw Rika Kocken had gekocht. Zij was de dochter van bakker Kocken en een echte, ouderwetse matrone, die gezag uitstraalde. Het pandje was smal, minder dan vijf meter breed, maar vrij diep. Een kleine etalage met gekleurde ruitjes hing als het ware aan de voorgevel. Naast de winkeldeur was een smeedijzeren rooster aangebracht, die even ver uitstak als de etalage. Rechts naast de etalage was een poortje, waar de takkenbossen doorgingen, die de bakker nodig had om zijn oven te stoken. Om de kleine winkelruimte zoveel mogelijk te benutten, waren langs de wanden planken aangebracht, waarop stopflessen stonden met allerlei soorten snoepgoed. Achter de winkel was een woonkamer en daar weer achter de bakkerij en een keuken. Geuren van versgebakken brood kwamen je tegemoet. Het banket en het snoepgoed werd voor het grootste deel in de winkel verkocht. Het brood werd door de bakker en zijn knechts uitgevent. In het dorp gebruikten ze daar de bakfiets voor, in de boerenbuurten de transportfiets. Tot de jaren vijftig hielden drie 'roomse' bakkers, Kocken, Luiten en Van Leeuwen, een oude traditie in ere. Elk jaar bakten zij

om beurten speculaaspoppen voor het Sinterklaasfeest van de Nicolaaskerk. De pastoor deelde de poppen uit aan de vrijwilligers van de parochie, als dank voor bewezen diensten. Voor het bakken werd een loden vorm gebruikt, die de legende van de heilige Nicolaas verbeeldt.

GEMEENTEHUIS HERENSTRAAT 9

Tot het begin van de vorige eeuw diende dit herenhuis aan de Herenstraat tot raadhuis van de gemeente Jutphaas. In 1910 is het gebouw aangepast naar een ontwerp in neorenaissance stijl van G.A. Ebbens en deed het dienst tot de opheffing van de gemeente Jutphaas op 1 juli 1971. Daarna is het nog enige jaren in gebruik geweest als onder andere een politiebureau. Sinds 1988 zijn er zes appartementen in gevestigd.

Boven de voordeur is het gemeentewapen van het vroegere Jutphaas afgebeeld. Aan elke zijde van de ingang is een leeuw geplaatst. Op 7 mei 1945 zijn hier tijdens een schietpartij tussen Duitse militairen en de Jutphase Ondergrondse (Binnenlandse Strijdkrachten) zes slachtoffers gevallen. Hierbij is de kin van de linker leeuw beschadigd, maar in 2010 weer hersteld.

M

DE ZWAAN HOEK HERENSTRAAT EN 'T SLUISJE

Het huidige pand is gebouwd in 1790, maar als herberg staat voormalige cafe 'De Zwaan' al bijna 200 jaar langer bekend, maar dan als 'De Witte Zwaan'. Het woord 'zwaan' of 'zwaantje' in de naam van een herberg gaf aan dat de 'meiskes van plezier' de gasten wachtten. Op een landkaart uit 1603 staat 'De Zwaan' vermeld als behorend bij bierbrouwerij 'De Zevenster', die op de andere hoek van 't Sluisje en de Herenstraat stond. Naast de herberg lagen de paardenstallen en een kolfbaan, omgeven door een houten hek. Kolven was in de 18e eeuw een zeer populair slagbalspel; de bal moest met een houten 'kolf' zo ver mogelijk worden weggeslagen over een baan van ca. 12 m. lang. De boeren hadden de gewoonte na kerkgang of marktbezoek in 'De Zwaan' nog even na te praten over de dingen van de dag. Koetsen en kaasbrikken werden dan langs 't Sluisje gezet en de paarden, voorzien van water en hooi, in de stalling ondergebracht. In 1766 brandde de brouwerij geheel af en de herberg liep ook flinke schade op. Brouwer Cornelis van Wijngaerden besloot na de brand al zijn bezittingen in Jutphaas publiek te verkopen. De Zwaan heeft tot voor kort als cafe gediend, maar staat nu (tijdelijk) leeg.

DE BIJENKORFF

Achter 'De Zwaan' waren in 1623 zeven 'cameren' gebouwd. Het waren éénkamerwoningjes, waarin - in de zeventiende eeuw - de imker Cornelis Hendrikszn. heeft gewoond. Hij huurde er twee; in het ene woonde hij, in het andere had hij zijn bedrijfje 'De Bijenkorff', waar hij honing verkocht en zelfgemaakte kaarsen van bijenwas. De cameren waren tot circa 1932 nog bewoond. Na het vertrek van de laatste bewoners, werden ze als werkplaats en opslagruimte gebruikt door machinefabriek Th.Vernooy en Zoon tot 1962 en door garagebedrijf Grapendaal tot 1964. Kort daarop werden ze gesloopt en de vrijgekomen grond bestemde 'De Zwaan' voor uitbreiding van de zaak.

TRAPGEVELHUISJE HERENSTRAAT 19

Een van de herenhuizen die behouden is gebleven heeft een, vermoedelijk, 17de eeuwse trapgevel. Meestertimmerman Andries Noordanus, de bouwer van het brandspuithuisje, en zijn nazaten hebben erin gewoond. Het pand is waarschijnlijk in de negentiende eeuw verbouwd. Maar dat is begrijpelijk: alle nakomelingen waren aannemer, timmerman of metselaar. Het oorspronkelijke huis is waarschijnlijk gebouwd na de grote brand in 1680, die half Jutphaas in de as legde.

Links van het huis met de trapgevel staat de woning van familie C. Kooyman. Het stamt uit de 19e eeuw, waar vanaf het begin van de 20e eeuw de brood- en banketbakkerij van de familie in was gevestigd. De winkel kreeg de naam 'De Bijenkorff', nadat bakker Kooyman een steen met die naam erop uit zijn tuin had opgegraven. Vermoedelijk had de steen een paar eeuwen eerder als reclamebord gediend voor het bedrijfje van de hierboven beschreven imker.

Ook achter het pandje rechts van het trapgevelhuis schuilt een karakteristiek verhaal. Het is van oorsprong 19e eeuws. Aan het begin van de vorige eeuw werd het bewoond door de familie Lafebre, die er kruideniers- en grutterswaren verkocht. Daarnaast gaven zij Ansichtkaarten uit van het dorp en de omgeving. Veel oude ansichten van Jutphaas zijn dan ook van Lafebre afkomstig. Hij heeft er voor gezorgd, dat het dorp en het dorpsleven op foto werd vastgelegd en daardoor de historie van het oude dorp Jutphaas voor ons bewaard is gebleven. In het midden van de vorige eeuw sloot de winkel en kwam er een metaaldraai-erij in het pand. Na een tiental jaren werd het verkocht en gevoegd bij cafe 'De Zwaan', eerst als slijterij daarna als biljartzaal.

**DE ROSKAM
HOEK HERENSTRAAT EN ARMENSTEEG**

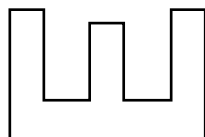
Aan het einde van de negentiende eeuw stond op de hoek van de toenmalige Dorpsstraat/ Kuipersteeg (nu Armensteeg) het deftige Hotel - Café - Restaurant Kool, genoemd naar de eigenaar N.A. Kool, later bekend als 'De Roskam'. Met zijn stijlvolle, rustige interieur met glanzend gepoetste eikenhouten lambriserings, schemerige verlichting en gemakkelijke pluche stoelen onderscheidde De Roskam zich van de andere, twaalf horecagelegenheden in Jutphaas. De bediening ging eveneens in stijl. Tijdens zijn werk droeg de eigenaar een rokkostuum en wit overhemd met gesteven boord en manchetten. In Hotel Kool kwamen alleen de notabelen en de gegoede middenstand van het dorp bijeen voor hun 'bittertje' of een kopje koffie. Utrechtse studenten wisten tijdens hun zondagse fietstochtjes de gelegenheid ook te vinden voor verfrissing. De Roskam is door verschillende eigenaren in dezelfde stijl behouden.

Nadat in 1934 de Henkelfabriek, ook wel Persil-fabriek, zich in Jutphaas gevestigd had, werd De Roskam gemoderniseerd. Elke hotelkamer boven het caféterras kreeg een balkon met balustrade, waaraan in het voorjaar en de zomer planten hingen. Buitenlandse gasten en Amsterdamse directieleden van de fabriek vonden in 'De Roskam' een waardig onderkomen. Na de oorlog bleef het hoteldeel buiten gebruik. Het café behield tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw een vaste klantenkring, maar begon langzaam klandizie te verliezen. De latere eigenaar Schaeffers weigerde namelijk touringcars met dagjesmensen te ontvangen. Dat was niet zijn stijl. Na zijn overlijden, midden jaren vijftig, zette zijn vrouw nog een aantal jaren de zaak voort. Toen zij echter als huisdame op kasteel Heemstede kon gaan werken, bleef 'De Roskam' enige jaren leeg staan tot woninginrichting W. van Miltenburg het pand in 1969 kocht. Om het aan te passen aan zijn bedrijf onderging het van binnen en buiten een totale verandering. Vooral het verdwijnen van het terras en de balkons met het vele groen werd door velen betreurd.

**HOEFMEDERIJ
HERENSTRAAT 48**

Deze oorspronkelijke smederij is gebouwd tussen 1800 en 1825. Op deze locatie werden onder andere de paarden voor boeren beslagen. Aanpalende werkzaamheden kwamen voort uit deze basis. Zo werden wagenwielen voorzien van ijzeren hoepels, maar waren er ook ijzeren hoepels voor wastobbes, kruiwagenwielen of kaaskuipen die gerepareerd moesten worden. Het historische smederij interieur is bewaard gebleven. Kort na 1903 is het smeedijzeren ornament met de tekst 'Hoefsmederij' op het dak geplaatst, toen de smederij in gebruik was bij de familie Veldhuizen uit Amsterdam. Vóór de smederij ligt in de stoep de koelput met granieten rand.

**SCHOOLGEBOUW EN AMBTSWONING
HERENSTRAAT 50 EN SCHOOLSTRAAT**

Het woonhuis op nummer 50 in eclectische stijl is in 1883 gebouwd als woning voor de hoofdonderwijzer van de openbare lagere school van Jutphaas. Het woonhuis en de school zijn ontworpen door de architect A. Nijland, die als ensemble een mooi voorbeeld laten zien uit zijn oeuvre. De rijke detaillering en waardevolle interieurelementen zijn namelijk nog in alle gaafheid te bewonderen. De oorspronkelijk zesklassige school staat achter de onderwijzerswoning aan de Schoolstraat. Het gebouw heeft tot 1963 dienst gedaan als openbare lagere school. Daarna heeft het vele functies gekend: een christelijk gereformeerde school, brandweerkazerne, kantoor voor 'openbare werken' van de gemeente,

kantoor en cursusruimte van het Rode Kruis, atelier Prettig Gestoorde Vrouwen en atelier Dolf Schifferstein. Op 19 januari 1991 opende gemeenteraadslid D.A. Bergman het gebouw in zijn huidige bestemming: een multi-inzetbaar kunstenaarsgebouw, ofwel het 'Ateliergebouw'. In het gebouw hebben vijf Nieuwegeinse kunstenaars zich gevestigd (Lea Wijnhoven, Dolf Schifferstein, Hans Hesselman, Miki Spruijt, Iris Creuzberg). Ook heeft het Kunstenaars Centrum Nieuwegein (KCN) er met een unieke toonzaal onderdak gevonden, waarin het collectief doorlopend exposities en workshops organiseert.

N

ARCHITECTONISCH HOOGTEPUNT VILLA JOHANNA
Daar, tussen het groen en de bakstenen of met riet bedekte huizen, schittert Johanna. Een woonhuis, in type villa, dat door architect Willem Arnoldus Maas in 1929 is gebouwd.

Johanna van Bentum-van de Anker, opdracht- en tevens naamgeefster, besloot om hiervoor een speciaal stuk grond ten noorden van de kern Jutphaas aan te kopen. Volgens Johanna is het ontwerp voor de villa in samenwerking met Gerrit Rietveld tot stand gekomen. Dat is echter nooit bewezen. Samen met Maas koos Johanna voor typerende witgepleisterde muren in functionalistische stijl, gefundeerd op een betonnen plaat en omgeven door een borstwering. Je kan het huis betreden door een toegangsbrug, die de gevellijn van het huis volgt. Het landhuis is samengesteld uit kubistische bouwblokken die in hoogte verspringen onder platte daken, waarop op de kopse kant als contrast een halfronde uitbouw is geplakt. Dat dak kan je tevens bereiken door de drielaags hoge torenvormige aanbouw, waarin het trappenhuis zich bevindt. Als je goed kijkt zie je de reling ervan in kenmerkend primaire kleuren erboven uitsteken. Enkele vensters laten invloeden zien van 'De Stijl' en

Piet Mondriaan, die zowel met Maas als met Rietveld bevriend was. Kleine, rechthoekige blokjes zijn hier in rood, blauw en geel glas-in-lood verwerkt, waardoor het zonlicht naar binnen schijnt.

Begin jaren zeventig was het grondwaterpeil sterk gedaald, waardoor de betonnen plaat waarop het huis is gefundeerd begon te zakken en krom te trekken. Villa Johanna werd in 1986-87 gerestaureerd en uitgebreid. Gelukkig maar. Het bouwtype en de bouwstijl, met zijn proporties, vierkante vensters en de stalen kozijnen, zijn hierdoor in alle gaafheid van hoofdvorm en detaillering vandaag de dag nog te bewonderen. Het is zo helemaal exemplarisch voor de Nieuwe Zakelijkheid dat veel mensen nog altijd graag het huis aan Rietveld toeschrijven. Maar het is een bijzonder, monumentaal voorbeeld uit het oeuvre van W.A. Maas, dat hoog ligt aan de Utrechtsestraatweg en het Merwedekanaal.

DE ROERIGE GESCHIEDENIS VAN KASTEEL RIJNHUIZEN
Midden in Park Rijnhuizen schittert nog een van de weinig overgebleven kastelen en landgoederen van het gebied. Het gaat om kasteel Rijnhuizen, dat samen met de inmiddels verdwenen kastelen Wijnestein, Plettenburg en Vroonestein ooit een kastelenlint vormde langs de Jutphaasewetering. Vanaf de huidige Herenstraat kijk je uit op dit kasteel, omringd door een bosrijk landschap, waar onder andere de 'braamsroute' is uitgezet. Deze route neemt je mee langs eiken van meer dan 250 jaar oud en een tuin verrijkt met negentiende eeuwse kunst. In het gebied zijn bovendien meer dan veertig verschillende soorten broedvogels gesignaleerd en zijn er veel soorten stinzeplanten te bewonderen.

Kasteel Rijnhuizen kent een lange en roerige geschiedenis. Deze geschiedenis begint in het midden van de dertiende eeuw, wanneer de familie Van Rijn opdracht geeft tot het bouwen van een aantal kastelen, waaronder Rijnhuizen. Daarvoor stond op diezelfde plek een houten huis, gesticht door Dirk van Jutfaes, de eerste ambachtsheer van het dorp.

Sinds de bouw is het kasteel meerdere malen vernield en weer opgebouwd. Op 10 oktober 1481 gaat het voor het eerst goed mis. De Utrechtse bisschop David van Bourgondië geeft de opdracht om het Nedereind in Jutphaas te veroveren. Joost van Lalaing, dan stadhouder van keizer

Maximiliaan, voert deze taak vol vuur uit. Met een bende van vierduizend woeste mannen plundert hij alles wat op zijn pad komt, waarbij huizen en kastelen in brand worden gestoken. Ook kasteel Rijnhuizen gaat in vlammen op. Om de status van de familie hoog te houden, bouwt kasteelheer Adriaan van Rijn van Jutfaes het kasteel weer op. Vijftig jaar later, in 1528, herhaalt de geschiedenis zich echter weer. Wederom is het de bisschop van Utrecht, nu Hendrik II, die opdracht tot vernietiging geeft. Ook nu besluit de eigenaar om het kasteel te herstellen.

Johanna (Anna) van Rijn, overleden in 1607, is de laatste telg van het geslacht Van Rijn die het kasteel in bezit heeft. Na haar overlijden koopt Hendrik van Tuyll van Serooskerken het kasteel aan. Na diens overlijden laat zijn zoon en erfgenaam, Reinoud van Tuyll van Serooskerken, het kasteel tot de grond toe afbreken om het, geheel volgens de mode van die tijd, in sterk classicistische stijl weer op te bouwen. In 1640 is het nieuwe kasteel gereed. Sindsdien is er weinig meer aan de uiterlijke kenmerken van het kasteel veranderd.

Het is echter nog niet gedaan met de onrust. In 1672 trekt de koning van Frankrijk, Lodewijk XIV, Nederland binnen met als doel het land te annexeren. Kasteel Rijnhuizen, inmiddels van eigenaar veranderd, wordt al snel door de Fransen bezet, waarna het wederom flink heeft te lijden onder de door hen aangerichte schade. Na vertrek van de Fransen keert jonkheer Louis de Geer, de rechtmatige

kasteelheer, terug naar Rijnhuizen. Ook hij geeft de moed niet op en herstelt het kasteel weer in oude luister.

Na het overlijden van Louis de Geer blijft kasteel Rijnhuizen nog acht generaties lang in het bezit van zijn familie. De laatste eigenaar, jonkvrouw Ada Matilda Rutgers, biedt ten slotte het kasteel samen met het omliggende landgoed te koop aan het Rijk in 1958. Het Rijk geeft het in bruikleen aan de Stichting voor Fundamenteel Onderzoek der Materie (FOM). De spiegelende bol in het gazon is nog een overblijfsel van experimenten die in het laboratorium werden uitgevoerd. Sinds 2015 is het weer in particulier bezit en wordt het soms opengesteld voor bezoekers, waar men de kans krijgt om ook het bijzondere interieur van het kasteel te bewonderen.

EEN HERFSTWANDELING DOOR DE KASTEELTUIN VAN RIJNHUIZEN

Grenzend aan het Merwedekanaal is achter het oude hoge hek van Kasteel Rijnhuizen een enorme tuin verscholen. Een buiten dat van kasteel doorloopt tot het gebiedje 'Kleinhuizen' waar nu tiny houses laten zien hoe je op een creatieve manier met weinig vierkante meter toch heel prettig kan wonen. Terug naar de kasteeltuin, die inmiddels in privébezit is en daarom op reguliere dagen niet meer openbaar toegankelijk te bezoeken is. Om toch een beeld te geven van wat hierachter verscholen gaat, beschrijft Frank Flippo in een rondwandeling (in november 2000, toen het FOM hier nog gehuisvest was) wat hij allemaal tegenkomt:

"Bij het oude hoge hek met de door stenen leeuwen vastgehouden wapenschilden bel ik aan. Het FOM weet dat ik in aantocht ben, eerder deze middag heb ik al opgebeld. Ik kom de sleutel halen van het landgoed tegen betaling van 15 gulden. Is deze borg voldaan, dan mag ik de sleutel tot in lengte van dagen bij me houden. De sleutel is alleen tijdens kantooruren op te halen, terwijl het landgoed slechts in het weekeinde is te betreden. Een hoop gedoe waarvan ik me afvraag of het de moeite waard is.

Ziend op de kaart van Nieuwegein, denk ik: zo'n vlekje park, loont dat? Achteraf weet ik beter, maar toch. Ik spreek in de intercom, er klinkt een klikje en de grote deuren van het hek zwaaien open. Voor mij ligt een indrukwekkende oprijlaan. Aan het eind rechts zetelt het Instituut FOM in jaren-zeventig nieuwbouw die zijn beste jaren heeft gehad. Een van de medewerkers aan de receptie voorziet mij van een boekje met een floristische wandeling door het park. Het is een werkdag. Ik verlaat het park aan de zuidkant, na ontvangst van sleutel en boekje. [...]

In het weekend blijkt de ingang voor sleutelhouders niet bij het hoge hek van de oprijlaan. M'n sleutel past op een kleiner hek vlakbij het fietsbruggetje over het Merwedekanaal. Het hek valt na opening vanzelf weer in het slot. Links het glorieuze maar vervallen Rijnhuizen, en rechts voor me een exotische takkenzee. Het is de Floridase trompetboom, die nogal zwak op zijn stam heeft te staan en daarom voortdurend loten vormt. Langs acacia's en toverhazelaars rond ik mijn weg op de Braams Route, genoemd naar de plantenliefhebber die Rijnhuizen verrijkte met allerlei exoten, zoals Chinese lariksen, sequoia's en mammoetbomen. De adel die op deze oude landgoederen woonde, imponeerde bezoekers graag met wonderlijke planten in hun tuinen. Dus oude favorieten als de ginko en de notenboom komt u er ook tegen.

De entree van het kasteel is onvergetelijk. Een van de dikste en oudste Hollandse lindes op een binnenplaats, die nog volkomen de sfeer ademt van een privé-landgoed. Dat weten er meer, want een bordje meldt: 'fotoreportages s.v.p. melden'. Het heeft iets van Amelisseweerd, iets van Langbroek, iets van Linschoten. Zo was Jutphaas dus. Een pad langs de slotvijver richting kanaal voert door de diepe schemer van bomen, sprieterig maar zwaar van loof, het soort dat je op de 18e-eeuwse schilderijen ziet. Hollandse iepen die gespaard zijn gebleven voor de iepenziekte. Wellicht omdat ik hier door een zeldzaam stuk bejaard iepenwoud loop, waarin iepen al eeuwenlang een ecosysteem vormen.

Rijnhuizen is een zeldzaam goede combinatie van romantische tuinaanleg en natuurlijke flora. Het lukt me echt om me op die paar hectare Rijnhuizen af en toe in een woest woud te wanen. Het neigt naar de nacht op deze namiddag. In het theehuis aan het water, ingericht alsof de hoepelrokken elk ogenblik kunnen binnenwandelen, gaat automatisch de lichter met de vlamvormige peertjes aan. Alsof de geesten van de freules hier op zekere tijden bijeenkomen om, onzichtbaar voor mij, nog wat na te kouten over de leugens uit de laatste almanakken. Het bruggetje op de oude plattegrond is verdwenen. Aan dit grachtje is geregeld het ijsvogeltje te zien, zegt het flora-boekje. Ik wil het water over, want daar ligt een oude hoogstamboomgaard.

Het oppervlak aan hoogstamboomgaarden slinkt, omdat steeds minder mensen met de hand willen oogsten. Deze boomgaard is net als de rest van wat hier staat, om esthetische redenen behouden. Ik ga terug naar het kleine toegangshek en loop helemaal om het landgoed heen naar het grote hek waar van de week de cementwagens doorheen kwamen.

Ik verwachtte het al, ook nu is deze toegang open. De modderige laan langs het bouw-

terrein loop ik helemaal uit tot waar het fundament ligt van het verdwenen bruggetje. De boomgaard is gespaard, alleen is hij nu zo verwilderd dat ook de paden uit dit boekje zijn dichtgegroeid. Ik baan mij een weg tussen hoog onkruid, en bomen als vroege Mondriaans. Een rijkdom aan weggrottend fruit aan hun voeten waar ik met een geur van appelmoes en een tsjomp tsjomp geluid in wegzak. Wie nog nooit honderdjarige appelbomen heeft gezien, moet beslist hier heen gaan. De takken kronkelen slangachtig naar alle kanten, het herfstloof vlamt en avondnevel hangt tussen de stammen. De bongerd eindigt aan een sloot met een wei waar koetjes grazen. De stad lijkt ver. [...]

Weer het hele landgoed langs, geen straf want overal is het hier mooi, slenter ik terug naar het Sesam Open U-hek en loop dan het fietsersbruggetje over. Terwijl de lichten langs de vroegere Vaartsche Rijn aangaan,

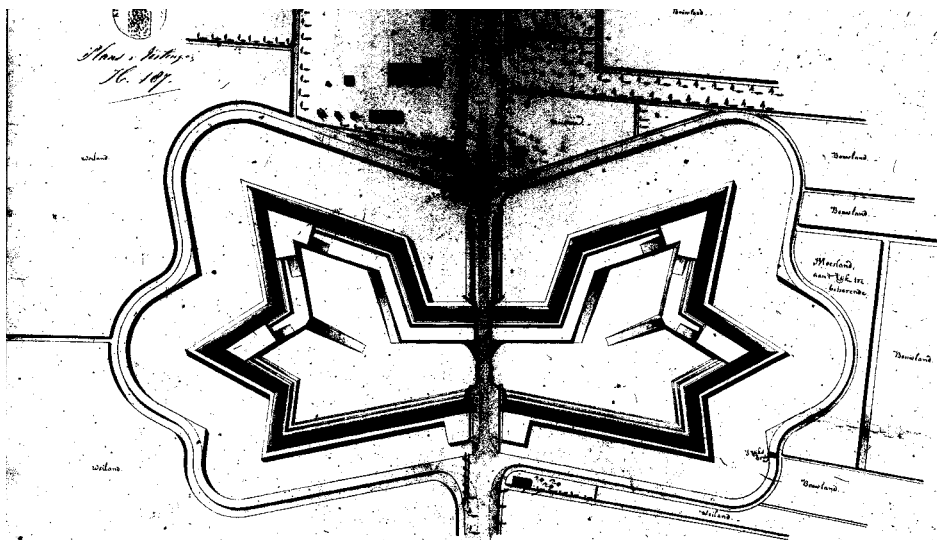
neem ik een broodje naast café 't Zwaantje aan Het Sluisje. Aan de overkant lonken nog steeds de lichtjes van het priel in de slag-schaduw van de hoge bomen. Even later loop ik in het donker langs de vaart terug en passeer ik de neogotische feestzaal, luisterrijk als een paleis. Alle lichten zijn ontstoken, er staat een steltloper met kachelpijp hoed die midden op de weg zijn gasten verwelkomt. In de vaart tjoeken traag de aken voorbij, hun signaallichtjes als zwevende rode zaklantaarns."

Bovenstaand fragment maakt onderdeel uit van een lange wandelroute die Flippo langs historische punten in Park Rijnhuizen maakt. Ondanks dat de kasteeltuin niet meer openbaar toegankelijk is, worden de deuren tijdens de Open Monumentendag op 8 september 2018 nog één keer geopend. Een unieke kans om zelf de biodiversiteit, rust en geheime stuk groen te ontdekken.

FORT JUTPHAAS: VAN DUIKBOOT-ZENDSTATION TOT WIJNFORT

Omringd met water en veel groen, ligt midden in Park Rijnhuizen het unieke Wijnfort Jutphaas. Fort Jutphaas maakt onderdeel uit van de 85 kilometer lange Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW), dat als geheel is genomineerd voor de UNESCO Werelderfgoedlijst. De NHW is een negentiende- en twintigste-eeuwse militaire verdedigingslinie, die tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch ligt. Het vormt van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties is de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle - oude - Hollandse Waterlinie uit 1672.

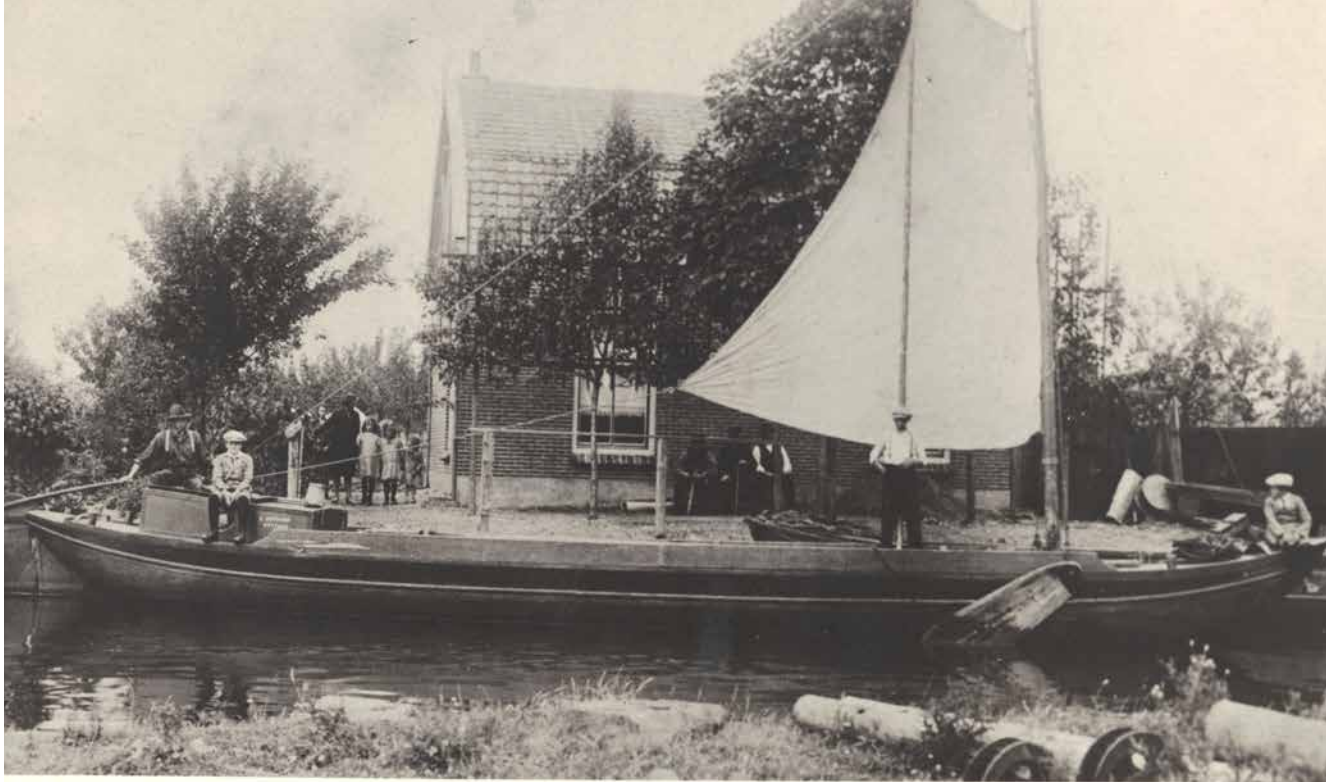
Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1598. Prins Maurits krijgt in dat jaar de opdracht om te onderzoeken hoe Nederland zo efficiënt mogelijk kan worden verdedigd. Hij ontdekt dat het vrij eenvoudig is om, daar waar hoog Nederland overgaat in lager gelegen poldergebieden, het land onder water te zetten met behulp van sluisen of het doorsteken van dijken. Eeuwenlang wordt er gesleuteld aan de tastbare onderdelen. In het voorjaar van 1815 start de daadwerkelijke aanleg van de nieuwe waterlinie, nadat de directeur der Hollandse Fortificatiën, C.R.T. Krayenhoff, de grond- en waterslag voor een verbetering van de oude linie voorstelde. De militaire en waterstaatkundige werken voor de NHW zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd. In de negentiende eeuw zijn vier bouwperiodes van de waterlinie te onderscheiden. De bouw van Fort Jutphaas valt in de eerste fase, waar tussen 1815 en 1826 de versterkingen rondom Utrecht worden gerealiseerd. Fort Jutphaas moest de doorgaande weg richting Houten en het hoger gelegen gebied eromheen verdedigen, net als enkele sluisen in de nabije omgeving. Het forteiland als 'onderbreking' van de Nedereindseweg naar de Overeindseweg is nog goed te herkennen op de kaart.

Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog blijft Fort Jutphaas niet onopgemerkt. De Duitsers weten in 1940 het fort te vinden en vestigen er een zend- en ontvangststation voor de duikbotenoorlog. Met name de zogeheten Duitse 'U-boten' kunnen op deze manier goed worden gecoördineerd. Vooral 's nachts zijn de Duitsers

actief in het fort. Als de schemer valt worden ondergrondse zenders omhoog gedraaid, waardoor ze de Middellandse Zee, de Oostzee, de Zwarte Zee en zelfs de Atlantische Oceaan kunnen bereiken. De geallieerden weten de zenders echter te lokaliseren en bombarderen het fort meerdere malen in 1943, waarna de Duitsers vertrekken. De aangerichte schade wordt na de oorlog grotendeels hersteld. Alleen het betonnen blok dat de Duitsers voor vertrek op hun zendmast hebben gestort, ligt nog aan de voorzijde.

Als gevolg van de ontwikkelingen in de krijgsgeschiedenis waren waterlinies na de Tweede Wereldoorlog verouderd en speelde de NHW geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. Defensie gebruikt Fort Jutphaas tot 1951 als munitieopslag, met name voor vliegtuigbommen. Acht jaar later wordt het fort verkocht aan jonkheer Calkoen. Calkoen geeft het fort een nieuwe bestemming als wijnkoperij en -handel, die hij 26 jaar in stand houdt. In 1973 geeft de jonkheer het stokje door aan wijnkenner Kortekaas die de wijnhandel wederom tot bloei weet te brengen.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie is nog steeds zeer bepalend en van groot cultuurhistorisch belang voor het landschap. Fort Jutphaas kan als schakel worden gezien dat onderdeel uitmaakt van één groot samenhangend systeem, zowel ruimtelijk als functioneel. Het is een van de weinige forten uit de linie dat succesvol is herbestemd en al bijna zestig jaar functioneert als wijnhandel.

DE WEG NAAR PLETTENBURG

Het is 1481 als de Tweede Utrechtse Burgeroorlog uitbreekt. Onder leiding van stadhouder Joost van Lalaing valt een bende van vierduizend man Jutphaas binnen op 10 oktober. Al plunderend struinen ze het gebied af, waarbij alle kastelen die op hun weg komen in vuur en vlam opgaan. Zo ook de kastelen Rijnhuizen, Wijnestein en Plettenburg. Tegenwoordig is enkel Rijnhuizen nog in zijn geheel te zien, van Wijnestein zijn slechts de contouren te herkennen door een kring van bomen op een heuveltje. Plettenburg is echter volledig verdwenen, ondanks dat het na de brand is herbouwd. Het kasteel stond tussen Rijnhuizen en Wijnestein in, op de plek waar nu Fort Jutphaas staat. Een stap op het forteiland in de zeventiende eeuw, zou uitzicht bieden op een typisch Hollands-classistisch tafereel: een gebouw bestaande uit twee haaks op elkaar staande vleugels, met een toren voorzien van een gotische spits. Voor het kasteel bevond zich een rustig binnenplein, volledig omgeven door muren. Een vergezicht dat door vroegere bewoners zeer werd gewaardeerd: "sulx dat bij mij geen schoonder huys in het Sticht, jae geheel Holland, gesien is".

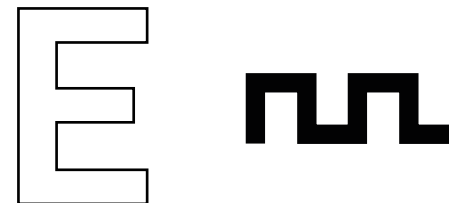
Vervallen, afgebladderd en in zeer slechte staat, zal het kasteel rond 1820 niet meer de mooiste in de omgeving zijn geweest. In dat jaar wordt "het geslegte huis van Plettenburg" dan ook afgebroken en liggen de plannen voor een aarden fort klaar. Hoewel het kasteel er in zijn fysieke vorm niet meer is, heeft het zijn sporen achtergelaten in de omgeving van Park Rijnhuizen. De eeuwenoude weg die van het kasteel zuidwaarts tot aan de Vaartse Rijn en de Bongenaar liep, kan namelijk nog steeds

worden bewandeld. Deze Plettenburgerweg, nu Plettenburg, ontstond doordat bewoners van het gebied elkaar het "recht van overpad voor achterliggende gronden" verleenden. Dit wordt in 1810 vastgelegd in een oorkonde. Omringd met verschillende boerderijen en boomgaarden kwam er zo als het ware een breed 'spoor' tot stand.

Een eeuw later wordt het land op en rond de Plettenburgerweg steeds meer in cultuur

gebracht. D. Heijkamp was een van de eerste bewoners die daar met zijn overslagbedrijf langs de Vaartse Rijn een start mee maakte. Zijn kleinkinderen Ina en Dick Heijkamp (beide geboren rond 1940) blikken terug op het leven van hun opa in deze periode. Opa Heijkamp begint rond 1900 met het huren en kopen van stukjes grond, het weghalen van bossages en het drijven van handel. "Wanneer mijn opa geld nodig had, gaf hij een stuk grond als onderpand aan houthandelaar Heijman. En als Heijman geld nodig had, gebeurde dit omgekeerd," vertelt Dick. Deze houthandel en -zagerij is nog steeds in Plettenburg te vinden.

Opa Heijkamp breidt zijn eigendom van stukjes land op en langs de Plettenburgerweg steeds meer uit. Op een bepaald moment is hij zelfs eigenaar van de weg. Dat ging echter niet helemaal van een leien dakje. Particulieren en bedrijven moesten namelijk betalen voor het gebruik van de Plettenburgerweg, wat geregeld resulteerde tot verzet en vele rechtszaken. Tot aan 1978 wordt de weg dus nog gefinancierd door iedereen die er gebruik van wilde maken.

Rond 1930/1940 krijgt Plettenburg een industriële bestemming. Ina Heijkamp vertelt dat er daarom sindsdien niet meer gebouwd mocht worden in het gebied. "Zelfs als mijn opa een stukje grond voor mijn vader had, mocht er geen huis op komen." Dat is nu wel anders. Na de crisis is besloten om de leegstaande kantoren op het voormalige industrieterrein van Plettenburg te transformeren naar woningen. Er is rust, er is ruimte, en met het fort op steenworp afstand zijn er in het voorjaar broedende eenden en vogels die hun nestjes bouwen te zien. De oudste bewoners van Plettenburg noemen het ook wel de "parel van Nieuwegein".

Mess. Ina Heijkamp

DE CONTOUREN VAN WIJNESTEIN

Als je even bij wil komen van al die cultuurhistorische hoogtepuntjes, zijn de drie naast elkaar gelegen houten bankjes op Rond 't Fort een prima uitvalsbasis. Op dit punt bevind je je namelijk precies op de weg die eens doorlopend was: de Nedereindse en Overeindseweg. Met de aanleg van Fort Jutphaas werd die lijn doorbroken.

Op datzelfde lint schitterden eens meerdere kastelen dan enkel Rijnhuizen. Vanaf dit punt is Kasteel Rijnhuizen nog goed te zien. Aan de andere kant van het forteiland, zie je, als je goed kijkt, een klein weggetje tussen de bomen. Daar stond vanaf ongeveer 1382 Kasteel Wijnestein, ook wel 'Wyndenstein' in de veertiende eeuwse volksmond. Het kasteel was oorspronkelijk beleend aan Floris van Jutphaas door de bisschop van Utrecht. Aan de hand van latere eigenaren blijkt dat het kasteel waarschijnlijk tot de bruidsschat van Wende-moede van den Wael behoorde, die met Floris getrouwd was.

Het kasteel heeft daarna verschillende eigenaren gekend, maar wordt, evenals vele andere adellijke huizen in de omgeving, op 10 oktober 1481 door de stadhouder van Holland, Joost van Lalaing, en zijn troepen platgebrand. Over deze Floris van Jutphaas en de mogelijke herbouw van het huis is weinig terug te vinden. In 1500 verkoopt hij het huis. De vraag is dan ook of hij het na de verwoesting heeft hersteld en weer bewoonbaar heeft gemaakt of dat hij naar elders is verhuisd, de oorlogen en verwoestingen beu. Op de afbeeldingen zijn de uiterlijke veranderingen van het kasteel door de tijd goed te zien.

Wijnestein heeft tot ver in de achttiende eeuw onderdeel uitgemaakt van het kastelenlint. Ondanks dat het kasteel lang geleden is verdwenen, is de plaats waar het ooit heeft gestaan wel nog steeds te herkennen. Als je van het forteiland afgaat, is rechts van het fietspad naar de Pletterburgerlaan, duidelijk een klein eilandje te zien. De bomen op het heuveltje markeren de contouren van het voormalige kasteel. Een deel van de gracht, die het huis omringde, is nog steeds aanwezig. In 1989 is

op die plek archeologisch onderzoek verricht, waarbij ontdekt werd dat zich in het voorste deel van het kasteel twee ruimten hebben bevonden, respectievelijk van ongeveer 5x5 meter en 5x8 meter. Tegen de linkerzijgevel van het achterste gebouw stond in de zeventiende eeuw een houten aanbouw. Waarschijnlijk was dat de speelkeuken die uitkwam op de gracht.

Het heuveltje is vrij toegankelijk en staat op de gemeentelijke monumentenlijst.

HERINNERINGEN AAN STORMERDIJK

Ik loop de dijk af en de lieflijke Malapertweg in. Hier houden de laatste oude Jutphase boerderijen en boomgaarden met leilindes ervoor in stand. In de verte zijn de modernere toevoegingen van Nieuwegein te zien, maar aan deze weg is het nog bij het oude. Op een gegeven moment passeer ik het particulier bewoonde huis Stormerdijk. De negentiende eeuwse villa is gebouwd op de fundamenten van de Middeleeuwse burcht Stormerdijk, ook wel Sturmerdijk of Stormdijk genoemd, waar nog oude pentekeningen van over zijn gebleven.

Hierop is te zien dat kasteel Stormerdijk een langwerpige gebouw was, omgeven door een slotgracht. Men vermoedt dat de zaaltoren, het hoogste deel, al rond 1500 was gebouwd, misschien zelfs wel eerder. Haaks op dat hoge deel stond een 17de eeuwse aanbouw met daarop één verdieping, waarin zich de hoofdingang bevond.

Tegenwoordig heeft het herenhuis, gebouwd in classicistische stijl, aan de voorzijde een groot gazon waarlangs een halfronde oprijlaan loopt. Het herenhuis zoals we 'm nu kennen hebben we te danken aan Willem Hendrik Philibert. Hij was de baron van Utenhove de Geer en erfgenaam van Stormerdijk. Tijdens zijn eerste huwelijk laat Philibert in 1809 het inmiddels

vervallen kasteel Stormerdijk slopen en ten westen van het oude huis een nieuw herenhuis bouwen. Het huis kreeg zijn nodige aanzien, maar werd decennia later te koop aangeboden.

Uiteindelijk kwam het in bezit van de familie Van den Broek. Joop van den Broek deelt zijn vroege herinnering aan bibliotheek Tweede Verdieping: "Dit pand is in de jaren 50 in het bezit gekomen van onze familie. Maar je kunt je niet voorstellen hoe het er toen uitzag. Er zat een tuinder op: voor het huis was geen tuin, maar aardappelvelden. Het huis was in vervallen staat en aan de zijkant zat een groot houten gedeelte waar twee gezinnen woonden: eentje met z'n twaalven en een met z'n tien." Hij vertelt verder: "Mijn vader kocht het huis in 1956 voor bijna niks, omdat er nog

zoveel aan gedaan moest worden. Ze hebben toen in dik een jaar echt alles aangepakt. In 1958 ben ik hier naartoe gegaan als jochie en ik ben hier opgegroeid. Toen ik ging trouwen hebben we in het huis hiernaast gewoond, dat was vroeger de Orangerie van het kasteel. Toen mijn ouders er niet meer waren zijn wij hier gaan wonen, op Stormerdijk, dat was in 1984."

Joops vrouw Wil van den Broek vertelt verder: "De tuin hebben we in 1990 aangelegd. Daarvoor was het een weiland. Nu is het grootste deel tuin met achterin een dierenweide. Van de groei en bloei komen er wel mensen langs, omdat het in de open tuinen route is opgenomen." Daarna laten ze de tuin zien: met recht een groene parel, goed verscholen in al het grijs.

DE PLOFSLUIS: EEN BETONNEN KUNSTWERK BOVEN HET WATER

Net buiten Park Rijnhuizen overbrugt een niet te missen, indrukwekkend betonnen bouwwerk het Amsterdam-Rijnkanaal. Met 2 meter dikke muren, nog altijd verheft tot 60 meter boven het voormalig kanaal, zien we een uniek type keersluis: de Plofsluis. Een kunstwerk op zich.

Toen het Amsterdam-Rijnkanaal in 1933 werd aangelegd sloeg het een groot gat in de waterlinie. Niet alleen liep het er dwars doorheen, het had bovendien weinig zin om het omliggende gebied onder water te zetten als dat via het kanaal weer wegliep. Hier was kortom een creatieve oplossing nodig. Dat werd de Plofsluis bij Jutphaas. In vijf grote, afzonderlijke ruimten, hoog boven het water, was ruimte voor 40 duizend ton stenen, puin en ander stortmateriaal. Werd er besloten tot onderwaterzetting (inundatie), dan was de relatief dunne bodem met explosieven tot ontploffing te brengen, waardoor de inhoud in het kanaal zou storten. Door deze bliksemsnelle afdamming kon het water niet wegstromen. Sterker nog: doordat het waterpeil in Wijk bij Duurstede veel hoger stond dan hier, zou het deel achter de dam overstromen en meer land onbegaanbaar maken voor de vijand. Na de 'plof' moest de waterstand in het onder water gezette gebied nog beïnvloedbaar zijn. Daarom zijn er aan beide uiteinden van het bouwwerk machinekamers gebouwd, voor bediening van twee gemalen.

De aanleg van de Plofsluis was een onderneming van ongekende omvang, waar Rijkswaterstaat in 1937 mee begon. De gigantische hoeveelheden beton bereikten de plaats van bestemming via een kabelbaan. Voor te

stellen dat dat allemaal met de hand werd gedaan. Om er zeker van te zijn dat de sluis zijn 'gewichtige' taak zou volbrengen, is er uitgebreid geëxperimenteerd met een schaalmodel. Maar toen de oorlog in mei 1940 ook op Nederlands grondgebied losbarstte, was de Plofsluis nog niet voltooid. De werkzaamheden zijn uiteindelijk niet afgerond en de Plofsluis heeft dus nooit dienst gedaan voor de beoogde functie. Later hebben de stortruimten tijdelijk als opslag voor vervuilde grond, afkomstig van het gasfabrieksterrein in Utrecht (nu Griftpark), gediend.

Een kleine wandeling of fietstocht langs het water om dit unieke onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie te beschouwen is het zeker waard. Vrijwel alle belangrijke onderdelen zijn namelijk herkenbaar gebleven en het beoogde functioneren ervan in de ruimtelijke context ook. Hetzelfde geldt voor de in aan het bouwwerk opgenomen en gekoppelde onderdelen en functies voor de brug en het viaduct. Het bouwwerk is het enige tot stand gebrachte voorbeeld van een door middel van het opblazen van het werk te activeren groot-schalige keersluis. Weinigen beseffen dat de betonnen blikvanger ooit heeft gediend als verdedigingswerk. Nu schieten er de leden van Ultrajectum.

ROUTE NAPOLEON

Ubbo Hylkema, voormalig directeur van de Rijksdienst voor Monumentenzorg, laat u op onze website zien hoe rijk de historie van Nieuwegein is, waaronder deze route Napoleon die ook langs Rijnhuizen liep.

Er is in Nieuwegein eigenlijk helemaal niets dat herinnert aan keizer Napoleon, die in 1810 het koninkrijk Holland inlijfde bij zijn Franse keizerrijk. En toch is Nieuwegein in de meest letterlijke zin met Napoleon verbonden. In 1810 verordende de keizer de aanleg van een aantal hoofdwegen in zijn uitgebreide rijk. De eerste daarvan, de route Napoleon nr. 1, was de verbinding tussen Amsterdam en Parijs, de tweede tussen Parijs en Rome. Rome was de tweede hoofdstad van het Keizerrijk en Amsterdam kreeg de titel derde hoofdstad van het Keizerrijk. Deze hoofdwegen waren modern voor hun tijd en algeheel bestraat. De route Napoleon 1 met klinkers en route Napoleon 2 met verschillende soorten wegbedekking.

En in Nieuwegein liep deze route langs de Vaartsche Rijn, later het Merwedekanaal. Dit kanaal is de verbreding van de Vaartsche Rijn tot aan waar deze de 'Doorslag' wordt genoemd en waar de Vaartsche Rijn nog zijn oorspronkelijke breedte heeft. In de veertiende eeuw werd de aftakking naar Vreeswijk gegraven, waarmee een nieuwe aansluiting op de Lek werd gecreëerd. In de oude situatie, die bestond vanaf circa 1120 waren een Vaartsche Rijn en Doorslag een door de stad Utrecht gegraven kanaal, lopend naar de Hollandsche IJssel, die toen nog een aftakking was van de Lek. Die aftakking werd onder invloed van de Graaf van Holland gesloten bij 'Klaphek', alwaar een nieuw dijklichaam de oorspronkelijke oostelijke en westelijke delen van de Lekdijk verbond. Dit alles omdat een doorbraak van de Lekdijk gruwelijke gevolgen had voor het westelijk deel van de Provincie Utrecht, maar nog veel meer voor het Hollandse midden. Bij een doorbraak van die dijk was heel midden Holland één watervlakte en werden zelfs de wallen van Amsterdam bedreigd.

Dit is allemaal wel bekend, maar minder bekend is dat langs de Vaartsche Rijn en zijn aftakking naar Vreeswijk die nieuwe route Napoleon nr. 1 werd aangelegd. Op de splitsing met de Doorslag verscheen een brug, zodat er een directe aansluiting mogelijk was. Later in de negentiende eeuw werd die brug vervangen door een

voor die tijd moderne draaibrug, waarvan nog enige resten zichtbaar zijn. Tegenover de grote 'Henkel-fabriek', vroeger in de volksmond de 'Persil-fabriek' genoemd, lag sedert de zeventiende eeuw een fameuze herberg. Dit gebouw bestaat nog, is in tweeën verdeeld en draagt boven de gemeenschappelijke toegangsdeur het opschrift 'de doorslag'.

Toen keizer Napoleon zijn opwachting maakte in zijn derde hoofdstad, Amsterdam, bereisde hij zijn Route Napoleon 1. Van Vreeswijk tot aan de aansluiting van de Vaartsche Rijn bij Utrecht reisde hij dus door Nieuwegein en om zich goed te kunnen voorbereiden op de ontvangst in Utrecht stapte hij af bij het huis de Geer, een 18e-eeuwse buitenplaats, ongeveer ter plaatse van de huidige gelijknamige bushalte. Daar bracht hij de nacht door, om de volgende ochtend tijdig in Utrecht te arriveren en de nodige eerbewijzen in ontvangst te nemen, dit alles in een tijdschema waarbij hij nog vóór de avond in Amsterdam kon zijn. Maar, zoals eerder gezegd, niets herinnert aan die Route Napoleon. Ze loopt ook helaas niet meer door, want de 'Henkel' of 'Persil' fabriek heeft beslag gelegd op een deel van deze historische route, dat nu achter hekken afgesloten is.

Wat zou het fantastisch zijn als deze route weer kon worden hersteld en als de oude woning bij de brug, die er nu nog staat, maar vergaand geruïneerd is, weer zou worden gerestaureerd. En als de fameuze kroeg uit de 17e eeuw zijn functie terug zou krijgen.

Maar Vianen heeft het begrepen: toen in het kader van 'Ruimte voor de Rivier' tussen Vianen en de Lek nevengeulen werden gegraven doorkruisten deze de nog bestaande oude 'Route Napoleon'. En wie het gedaan heeft weet ik niet, maar iemand moet zich bewust zijn geweest van het feit dat toen er een brug over die geul werd gemaakt, deze terecht zou kunnen worden genoemd 'Pont Napoleon'. Dit voorbeeld strekt tot navolging: Het is alleen al voor het zelfbewustzijn van de Nieuwegeiner of hij nou in Jutphaas of in Vreeswijk woont toch wel strelend dat zijn gemeente ligt langs de eerste internationale rijksweg sedert de Romeinen.

DE BATAVIER EN DE MOLENKRIJERS

Achter deze molen schuilt het verhaal van 'De Molenkrijers', dat teruggaat naar 1680.

In dat jaar werd Jutphaas getroffen door een verschrikkelijke en onvergetelijke brand. Het dorp bestond destijds voornamelijk uit huisjes en schuren, opgetrokken uit hout. Daartussen stond hier en daar een stenen huis, waarin dan een belangrijk persoon woonde. Door de vele houtbouw groeiden kleine brandjes vaak uit tot enorme rampen, waarbij een dorp of stad soms helemaal afbrandde. Zo ook in dat jaar in Jutphaas. Huizen, stallen en schuren werden een prooi van vlammen, waaronder ook de korenmolen in de Molensteeg. (De naam Molensteeg is er niet meer, maar de steeg zelf is wel nog te herkennen; zuidelijk van het pand Herenstraat 27). Alleen de kop van de molen bleef gespaard. Met veel inspanning reddden de dorpeligen de kop uit de vuurzee. Toen men na de brand de grootste schrik te boven was gekomen, begon de herbouw van het dorp en de molen. Er werd besloten om de molen niet meer op dezelfde plaats te herbouwen, maar op een stuk grond dat noordelijk van het huis Doorslag lag.

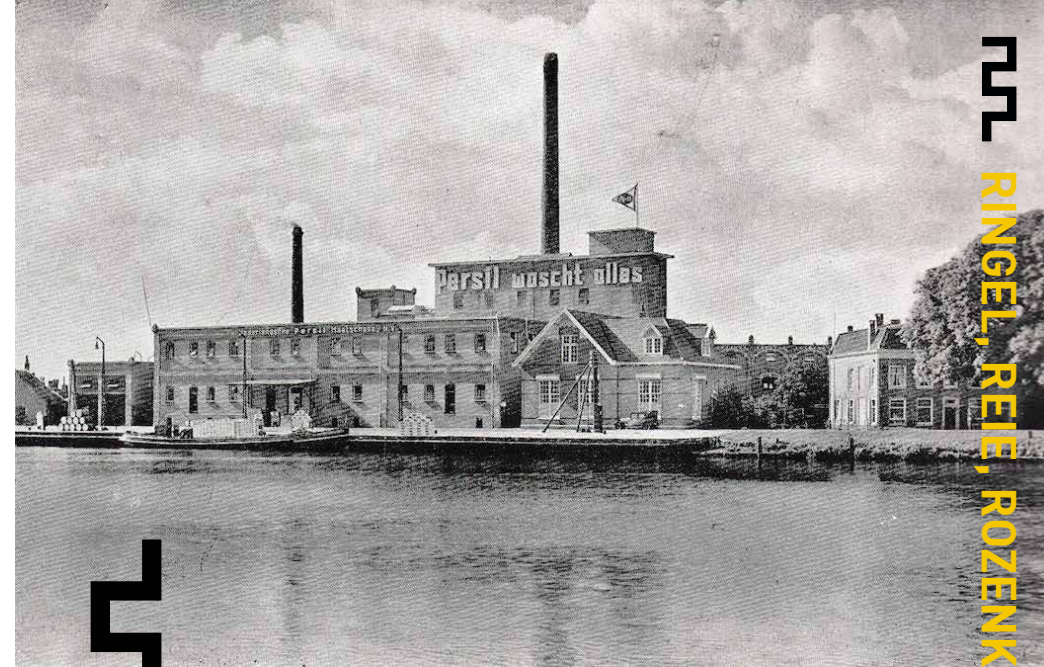
De bouw van de nieuwe molen begon in het begin van de achttiende eeuw. Het was Pieter de Malapert, ambachtsheer van het Neder- en Overeind te Jutphaas, die hier opdracht toe gaf. Het idee was dat de uit de brand geredde molenkop hierop geplaatst kon worden. De kop werd op een platte kar geladen om zo naar de bouwplaats getransporteerd te kunnen worden. Het transport verliep echter niet zo vlot als men had gehoopt. Halverwege de rit raakte de kar uit balans, kiepte om, waardoor de kop van de molen op het zandpad kwam te liggen. Sindsdien hebben de inwoners van Jutphaas als bijnaam "molenkruisers".

Waarschijnlijk heeft de inmiddels bekende molenkop de bestemming uiteindelijk wel bereikt. Nog steeds in eigendom van de familie Malapert, verhuurt Louis in 1740 de molen aan Jan Willem van Wijk voor f. 275,- per jaar. Onder één voorwaarde: als er reparaties uitgevoerd moesten worden aan de molen, diende de huurder net zo veel "dun bier" aan de arbeiders te verstrekken als zij wilden. In 1804 verkocht de familie Malapert de molen aan ene Dirk de Kruijff, voor een bedrag van f. 6.000,- in "goed gaaf zilvergeld". In 1888 wordt de molen weer verkocht en dan aan vrouwe Ada Mathilde de Geer van Rijnhuizen. In datzelfde jaar brandde de molen tot de grond toe af. Op een gegeven moment koopt Cornelis Kruyssen, een modern man voor zijn tijd, het terrein op. De stoommachine was in opmars en er draaiden al molens op stoom. Op de fundamenten van de molen uit de achttiende eeuw, realiseerde Kruyssen daarom een stoomkorenmolen, genaamd "De Batavier".

De Batavier werd geen fraai bouwwerk, maar solide was het zeker wel. Op de plaats waar de muren de enorme aandrijfassen moesten steunen voor het maalwerk, zijn de muren namelijk wel meer dan een meter dik. Eigenlijk een wat overdreven maatregel, maar erg precies ging men toen niet te werk bij het berekenen van de noodzakelijke draagkracht. Belangrijker was het principe, wat tot gevolg had dat men de muren maar extra dik moest maken: dat kon in ieder geval geen kwaad! Aan de achterkant van de molen werden de machinekamer, het ketelhuis en het kolenhok gebouwd. De stoommachine leverde een aandrijfkracht van 8pk, dat dan via een zware drijfriem de enorme tandwielen in werking

moest stellen. Deze tandwielen, geheel vervaardigd uit azijn-zuurhout, brachten op hun beurt de koppels maalstenen in beweging. Zo'n koppel maalstenen heeft een gewicht van vijf ton. In 1889 was de nieuwe molen bedrijfsklaar, waarna in sierlijke krulletters "Stoomkorenmolen De Batavier" op de voor-gevel van het gebouw werden geschilderd.

Nadat in 1961 W. Puik als laatste molenaar De Batavier verliet, ging het bergafwaarts met de molen. In de jaren negentig kon plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst nog net voorkomen dat het gebouw werd gesloopt. In 2000 is de molen gerestaureerd en uitgebreid voor bewoning. Inmiddels is De Batavier erkend als Rijksmonument, aangezien het een zeldzaam voorbeeld is van een stoomkorenmolen met een restant van het gaandewerk.

RINGEL, REIE, ROZENKRANS, VOOR PERSIL EEN RONDEDANS

Veel Nieuwegeiners kunnen het fabrieksgebouw nog steeds aanwijzen als je naar 'de Persil' vraagt: indrukwekkend industrieel erfgoed gelegen tussen de bomen, met veel cultuurhistorische waarde. De fabriek op de Doorslag in Jutphaas, het punt waar de Keulse Vaart en het Merwedekanaal zich splitst, telde namelijk al gauw 250 medewerkers, wat destijds een grote werkgelegenheid betekende voor haar omgeving.

In de negentiende eeuw werkte op deze locatie een oliestagmolen. Cornelis Johannes Cockuyt werd in 1872 op deze locatie de eigenaar en begon er een stoom aangedreven Olie- en Lijnkoekenfabriek, met als voornaamste grondstof lijnzaad van de vlasteelt. In 1920 werkten zestig werknemers in de stoomoliefabriek, maar tien jaar later werden de deuren gesloten wegens faillissement.

Een Duitse fabrikant van wasmiddelen kocht in 1932 de oude fabriek op en begon met de productie voor de Nederlandse markt. Het werd de fabriek van de N.V. Nederlandsche Persil Maatschappij, dochteronderneming van het Henkelcocern. De Duitser Fritz Henkel, de grondlegger van Persil, had een waspoeder

gemaakt dat eindeloos schrobden, wrijven, slingeren en boenen overbodig maakte en er voor zorgde dat de was toch wit werd. 'Geen witter wit dan Persil-wit' werd de reclameleus in Nederland. Zeep werd in die tijd ook gemaakt van plantaardige oliën, zoals het eerder genoemde lijnzaadolie.

De verpakkingen bestonden uit dunne kartonnen dozen met een wikkel van gedrukt papier, handgemaakt en -gevuld. Zeep, wasmiddelen, wastangen en reclame van de Persil-fabriek werden - en zijn nog steeds - "typisch voor Jutphaas" vertelt Rob Koerse van het museum "Van Vroeger en Toen". Een terugkerend figuur op deze objecten is de volledig in het wit gehulde dame, met een Persil-verpakking in haar linkerhand. Maar wie was dat eigenlijk?

Ze stamt uit de studio van de Berlijnse kunstenaar Kurt Heiligenstaedt, een bekende cartoonist. In 1922 wordt hij gevraagd om een Persil-poster te ontwerpen. De Witte Dame is geen bedacht figuur, maar het was de 18-jarige vriendin van de kunstenaar. Samen met haar koopt Heiligenstaedt een witte jurk in een modehuis op Alexanderplatz en laat haar model staan met een Florentijnse hoed en een productverpakking. Vanaf dat moment siert het resultaat geëmailleerde borden, posters, puntgevels en straatklokken van Persil, waarvan

velen nog steeds te bewonderen zijn in het museum van Vroeger en Toen. De Witte Dame, met haar veranderende soorten vrouwen en modetrends, zou vele tientallen jaren de centrale reclamefiguur van Persil blijven.

Inmiddels is het tijdperk van inpakdames die de pakjes waspoeder in houten kistjes stoppen verleden tijd. In de loop der jaren zijn zij vervangen door machines, daarna de robot en nu werken er nog zo'n negentig mensen. De zeepfabriek van Jutphaas is onderdeel geworden van het Amerikaanse Ecolab, waar de huishoudverpakkingen plaatsgemaakt hebben voor grootverbruik verpakking. De producten uit deze fabriek zorgen voor schone werkomgevingen en textiel, maar is nog steeds producent van poedervormige was- en desinfectiemiddelen.

Benieuwd naar hoe het er in de beginjaren van binnen uitzag?

De volgende film neemt je mee naar 1936 waarin alle geheimen achter de muren van de Persil-fabriek worden onthuld: https://www.vpro.nl/spel-wo-vpro_039675~polygoon-opdrachtfilm-1936~.html.

BRONNEN

Jutphaas en de rol van het water
_Bloemink, A., De Digitale Stad Nieuwegein, Het St. Elisabethshofje aan het Kerkveld, 2 augustus 2017.

_Boer, E. de, Oldenmenger, A.G., e.a., Jutphaas: Herenstraat - Utrechtsestraatweg, Cultuurhistorische verkenning, BAAC rapport, augustus 2011.
_Canon van Nederland, Hoe het gebied zich vormt: lang voordat de mens komt. -2100. <https://www.entoen.nu/nl/utrecht/regio-zuidwest/nieuwegein/hoe-het-gebied-zich-vormt>.

_Daalhuizen, P.M., Historische Kring Nieuwegein/Museum Warzenhoek, overgenomen uit: Op stap in Nieuwegein, Nieuwegein: Lionsclub Nieuwegein.
_De Tweede Verdieping, Dossier Jutphaas. <https://www.deweedeverdieping.nu/dossiers/jutphaas>.
_Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monumentnummer: 30403, Kerkveld te Nieuwegein, geactualiseerd op 3 mei 2018. <https://cultureelerfgoed.nl/monumenten/30403>.

Een vrouw met karakter: Anna van Rijn
De Digitale Stad Nieuwegein, Expositie over Anna van Rijn van Jutphaas, 19 augustus 2015. <http://www.pen.nl/artikel/expositie-over-anna-van-rijn-van-jutphaas>.

De Tweede Verdieping, Jutphaas - 1603. Start onderwijs in Jutphaas. <https://www.deweedeverdieping.nu/jutphaas-1603>.

Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland, Huygens ING en OGC, Rijn van Jutphaas, Johanna van, 13 januari 2014. <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Rijn>.

Hanselaar, E., Jutphaas... verleden tijd. Uitgave Historische Kring Nieuwegein, hoofdstuk VI.

Hermans, T., Middelieuwse woontorens in Nederland: de bouwhistorische benadering van een kasteelvorm. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2016.
Putten, L.P. van, en Buiten, A.V.A.P., Anna van Rijn van Jutphaas. Kroniek van een leven in het zestiende eeuwse dorp Jutphaas. Rotterdam: Uitgeverij Ger Guijs, 2005.

Het heldenverhaal achter de waterpomp
Canon van Nederland, Fabrieken en arbeiders: Industrie langs het water. 1800-1900. <https://www.entoen.nu/nl/utrecht/zuidwest/fabrieken-en-arbeiders/verdieping/cholera>.

Piet Daalhuizen, Gerardus Josephus Teljer: een veelzijdig mens, 2002.

De Algemene Begraafplaats
Informatiebord via ANWB.

De monumentale Herenstraat / Utrechtsestraatweg
Informatieborden via ANWB.

Johanna Dommerholt via Historische Kring Nieuwegein, Schetsen uit Jutphaas en Nieuwegein. Rondom 't Sluisje en de Oude Sluis in 'Oud'-Nieuwegein. Uitgave november 2006.

Open Monumentendag, Kunstenaarscentrum Nieuwegein. <https://www.openmonumentendag.nl/monument/nieuwegein-huis-de-wiers/>.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monumentnummer: 526779. Woonhuis Herenstraat 50 te Jutphaas, geactualiseerd op 23 december 2017. <https://cultureelerfgoed.nl/monumenten/526779>.

Utrechtse Stichting voor het Industrieel Erfgoed, De hoefmederij met woning Herenstraat te Jutphaas. Geactualiseerd op 16 februari 2016. <http://www.usine-utrecht.nl/hoefmederij-herenstraat-jutphaas-nieuwegein/>.

Afbeeldingen:
St. Nicolaaskerk <http://www.utrechtaltijd.nl/verhalen/d/de-kerken-van-alfred-tepe/>
<http://kerkfotografie.nl/nicolaaskerk-nieuwegein/>

Tol te Jutphaas <https://www.entoen.nu/nl/utrecht/regio-zuidwest/nieuwegein/ophel-fen-tollen-jutphaas-en-vreeswijk>

De Bakkerij van Kocken aan de Herenstraat. Rechts op de foto valt nog een deel van het poortje te zien waar de takkenbossen doorgingen. Tussen winkeldeur en etalage hangt het smeedijzeren rooster voor de fietsen. Foto via Cronyck de Geyn

Gemeentehuis https://ansichtkaartenbeurs.nl/kaart/u_3048

De Zwaan <http://herkenjenieuwegein.wixsite.com/herkenjenieuwegein/fotobok?lightbox=dataltem-iyabat3>

Trapgevel / Het Geveltje <http://herkenjenieuwegein.wixsite.com/herkenjenieuwegein/fotobok?lightbox=dataltem-ixygd1uz>

De Roskam <http://herkenjenieuwegein.wixsite.com/herkenjenieuwegein/foto>

boek?lightbox=dataltem-ixokb9d1Hoefmederij <http://fotos.serc.nl/utrecht/jutphaas/jutphaas-69537/>

Schoolgebouw en ambtswoning <http://rijksmonumenten.nl/monument/526779/hoofdonderwijzerswoning-openbare-lagere-school-jutphaas-nieuwegein/Ateliergebouw: foto door Ilya Lindhout, juli 2018>

Architectonisch hoogtepunt Villa Johanna
B. Witman in de Volkskrant, In de schaduw van de nieuwe tijd. Artikel gepubliceerd op 7 februari 2004. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/in-de-schaduw-van-de-nieuwe-tijd--ba1dae53/>

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monumentnummer: 526817. Woonhuis Utrechtsestraatweg 9 te Nieuwegein, geactualiseerd op 6 augustus 2018. <https://cultureelerfgoed.nl/monumenten/526817>.

Afbeelding, Villa Johanna via Wikipedia.

De roerige geschiedenis van Kasteel Rijnhuizen
Canon van Nederland, Rijnhuizen verkocht aan het Rijk. Fundamenteel Onderzoek der Materie. 1958. <https://www.entoen.nu/nl/utrecht/regio-zuidwest/nieuwegein/rijnhuizen-verkocht-aan-het-rijk>.

Daalhuizen, P.M., Historische Kring Nieuwegein/Museum Warzenhoek, overgenomen uit: Op stap in Nieuwegein, Nieuwegein: Lionsclub Nieuwegein.

Groot, B., Bikker, A., Veenendaal, M. van, FOM-Instituut voor Plasmafysica Rijnhuizen, Bezoekersgids: Landgoed Rijnhuizen, 2010.

Stenvert, R., e.a., Rijksdienst voor de Monumentenzorg i.s.m. dbnl, Monumenten in Nederland. Utrecht. Zwolle: Waanders Uitgevers, 2010.

Een herfstwandeling door de Kasteeltuin van Rijnhuizen
Frank Flippo, Wandeling voor sleutelhouders - Landhuizen tussen Jutfase sluzen. In: 'Te voet', de wandelkrant van Nederland. 6e jaargang, nummer 09, november 2000.

Afbeeldingen: Dutch Luxury Real Estate, Landgoed Rijnhuizen. <http://dutchluxuryrealestate.com/>

Fort Jutphaas, van duikboot-zendstation tot winfort
Abeling, R., e.a., Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, De Nieuwe Hol-

landse Waterlinie. RACM Brochure Cultuurhistorie 16, februari 2009. Kenniscentrum Waterlimes, Fort bij Jutphaas. Gebaseerd op Will, Chr. Sterk Water, De Hollandse Waterlinie. Utrecht: Uitgeverij Matrijts, 2011.

Wijnfort Jutphaas, Bouw en ontstaan van het fort. Geraadpleegd mei 2018. <https://wijnfortjutphaas.nl/historie/>.

De weg naar Plettenburg
Kastelen in Utrecht, Plettenburg. Gebaseerd op: Olde Meierink, B., Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht. Onder auspiciën van de Stichting Utrechtse kastelen. Utrecht: Uitgeverij Matrijts, 1995.

Slooten-Glimmerveen, L., De Plettenburgerweg, een gebied met een eigen karakter. in: Cronyck de Geyn, jaargang 38 nummer 4, 2016.

De contouren van Wijnstein
J. Dommerholt via de Historische Kring Nieuwegein, Kastelen en buitens in 'oud'-Nieuwegein. Cronyck de Geyn april 2005, mede in het kader van het Jaar van het Kasteel.

Kastelen in Utrecht, Wijnstein. <http://www.kasteleninutrecht.eu/Wijnstein.htm>. Gebaseerd op: B. Olde Meierink (redactie), Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht, Onder auspiciën van de Stichting Utrechtse kastelen, Utrecht, Matrijts, 1995, p. 596. Historische Kring Nieuwegein - R. van der Mark, Nieuwegein - Wijnstein, in: Archeologisch Jaarboek Provincie Utrecht 1994-1995.

Afbeeldingen: Nederlandse Kastelenstichting, Kenniscentrum voor kasteel en buitenplaats. Foto's en tekeningen van Kasteel Wijnstein in Jutphaas. <https://www.kastelen.nl/kasteel-beeldbank.php?id=824>.

Herinneringen aan Stormerdijk
Frank Flippo, Wandeling voor sleutelhouders - Landhuizen tussen Jutfase sluzen. In: 'Te voet', de wandelkrant van Nederland. 6e jaargang, nummer 09, november 2000.

J. Dommerholt via de Historische Kring Nieuwegein, Kastelen en buitens in 'oud'-Nieuwegein. Cronyck de Geyn april 2005, mede in het kader van het Jaar van het Kasteel.

Sasja Bork via De Tweede Verdieping, Verhalenkabinet - Stormerdijk 1956, onderdeel van de verhalenbundel Relas Jutphaas. <https://www.deweedeverdieping.nu/verhalenkabinet/item/kerkveld-copy>.

De Plofsluis: een betonnen kunstwerk boven het water

Kenniscentrum Waterlinies, Plofsluis.
<http://hollandsewaterlinie.erfgoed suite.nl/@5411/3-plofsluis/>.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monumentnummer: 531560 Plofsluis te Nieuwegein, geactualiseerd op 23 december 2017. <https://cultureelerfgoed.nl/monumenten/531560>.

Afbeeldingen:

André Russcher, De plofsluis, een brug die geen sluis was maar een dam moest worden. Foto's geplaatst op 20 november 2017. <https://www.russchertekstenbeeld.nl/1934-2/>.

Goedopweg, Nieuwe fietsbrug Nieuwegein en Houten. <https://www.goedopweg.nl/portfolio/nieuwe-fietsbrug-nieuwegein-en-houten>.

Utrechtse Stichting voor het Industriel Erfgoed, De Heemstederbrug ofwel Plofsluis te Nieuwegein. <http://www.usine-utrecht.nl/heemstederbrug-plofsluis-nieuwegein/>.

Route Napoleon

-

De Batavier en de Molenkruiers

G. de Waard, Historie van de Stoomkorenmol "De Batavier", p. 3-17. Via Historische Kring Nieuwegein, 1ste jaargang nr. 1, december 1978.

Informatieborden via ANWB.

Johanna Dommerholt via Historische Kring Nieuwegein, Schetsen uit Jutphaas en Nieuwegein. Rondom 't Sluisje en de Dude Sluis in 'Oud'-Nieuwegein. Uitgave november 2006.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monumentnummer: 526780. Stoomfabriek De Batavier, geactualiseerd op 23 december 2017. <https://cultureelerfgoed.nl/monumenten/526780>.

Utrechtse Stichting voor het Industriel Erfgoed, De bijzondere stoomkorenmol De Batavier te Jutphaas. Geactualiseerd op 5 februari 2016. <http://www.usine-utrecht.nl/stoomkorenmol-batavier-jutphaas-nieuwegein/>.

Afbeeldingen:

Utrechtse Stichting voor het Industriel Erfgoed, De bijzondere stoomkorenmol De Batavier te Jutphaas. Geactualiseerd op 5 februari 2016. <http://www.usine-utrecht.nl/stoomkorenmol-batavier-jutphaas-nieuwegein/>.

WAS Architecten, De Batavier Herenstraat 1997-1999. <http://www.was-architecten.nl/werken/Werken/Batavier.html>.

Ringel, reie, rozenkrans, voor Persil een rondedans

Persil, De geschiedenis van Persil. Ontdek het Persil verhaal van 1907 tot heden. <http://www.persil.nl/home/alles-over-persil/de-geschiedenis-van-persil.html>.

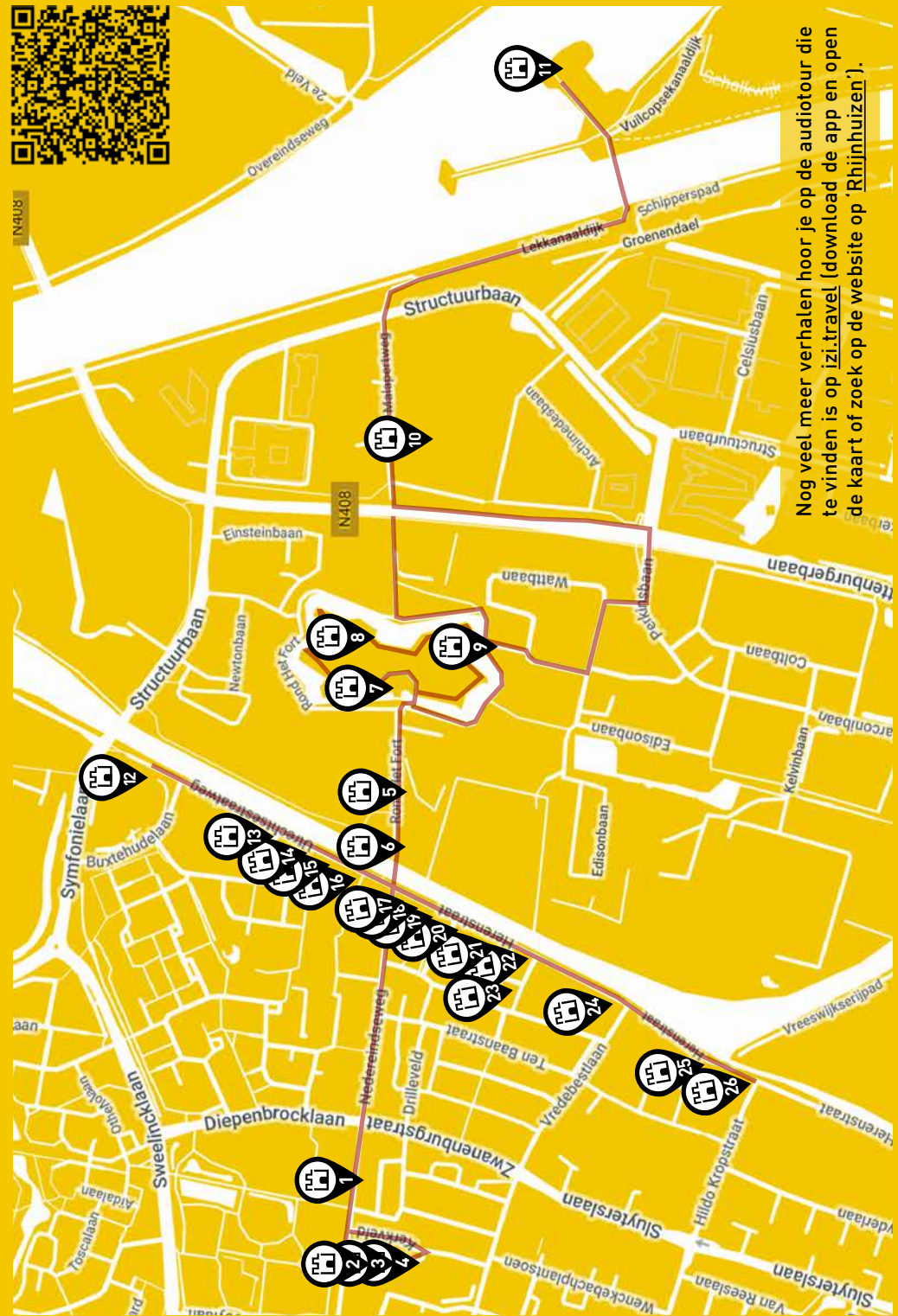
Rebecca Wolf via De Tweede Verdieping, Verhalen - Winkel van Sinkel, onderdeel van de verhalenbundel Relas Jutphaas. <https://www.detweede verdieping.nu/verhalen kabinet/item/winkel-van-sinkel>.

Utrechtse Stichting voor het Industriel Erfgoed, De zeepfabriek in Nieuwegein, voorheen Persil te Jutphaas. Geactualiseerd op 5 februari 2016. <http://www.usine-utrecht.nl/zeepfabriek-jutphaas-nieuwegein/>.

Afbeeldingen:

Nostalgic art, Persil. <http://www.nostalgic-art.de/de/handel/themenwelten/wohnen/persil>.

Utrechtse Stichting voor het Industriel Erfgoed, De zeepfabriek in Nieuwegein, voorheen Persil te Jutphaas. Geactualiseerd op 5 februari 2016. <http://www.usine-utrecht.nl/zeepfabriek-jutphaas-nieuwegein/>.

Nog veel meer verhalen hoor je op de audiotour die te vinden is op izi.travel (download de app en open de kaart of zoek op de website op 'Rijnhuizen').

N

n

E

M

n

O

Z

n

U

E

Meer info:
Neem contact op via:

DAG

www.clubrhnhuizen.nl
info@clubrhnhuizen.nl